

УДК 336.14:332.1

Н. С. Педченко, проф., д-р екон. наук

С. І. Заворотній, асп.

Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна

Узагальнення наукових підходів до розуміння сутності бюджетного потенціалу регіону

У статті систематизовано та виокремлено наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних учених щодо розуміння економічної сутності бюджетного потенціалу регіону. Визначено основні фактори, що на нього впливають. Обґрунтовано класифікацію бюджетного потенціалу регіону. Наведено основні підходи до трактування поняття «бюджетний потенціал регіону». Наведено власне, авторське, тлумачення даного терміну.

бюджетний потенціал, державні фінанси, потенціал, структура бюджетного потенціалу

Н. С. Педченко, проф., д-р екон. наук

С. І. Заворотній, асп.

Полтавський університет економіки і торгівлі, г. Полтава, Україна

Обобщение научных подходов к пониманию сущности бюджетного потенциала региона

В статье систематизированы и выделены научные достижения отечественных и зарубежных ученых к пониманию экономической сущности бюджетного потенциала региона. Определены основные факторы, которые на него влияют. Обоснованно классификацию бюджетного потенциала региона. Приведены основные подходы к трактовке понятия «бюджетный потенциал региона». Дано авторское толкование обозначенного термина.

бюджетный потенциал, государственные финансы, потенциал, структура бюджетного потенциала

Постановка проблеми. Тривалий економічний спад, зумовлений як значними суперечностями, усядкованими від командно-адміністративної системи, так і специфічними труднощами перехідного періоду, упущеннями, помилками та прорахунками, неминучими з огляду на піонерний характер наряду, яким розвивалася Україна у 90-х рр. ХХ ст., призвів до значних втрат в українській економіці.

Загострення потреби у радикальних позитивних зрушеннях обумовлена завданнями створення основ для європейської інтеграції України, посиленням відкритості економіки та повноцінного її входження до світового економічного співтовариства.

Основним складником для створення основ для європейської інтеграції України є децентралізація фінансових відносин, що обумовлена підвищенням ролі ефективного розвитку територій. Відтак виникає потреба у вирішенні низки проблем пов'язаних з удосконаленням методів формування й використання бюджетних ресурсів адміністративно-територіальних одиниць. Успішне вирішення проблем соціально-економічного розвитку територій, задоволення потреб територіальної громади безпосередньо залежить від результативності залучення та використання фінансових ресурсів регіону. Зважаючи на те, що фінансовою основою функціонування органів державної влади виступають бюджети територій, то сталий розвиток адміністративно-територіальної одиниці визначається тим обсягом фінансових ресурсів, які акумулюються в бюджеті території, тобто бюджетним потенціалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науково-методичній літературі питанням визначення бюджетного потенціалу регіону присвячені наукові розвідки

таких вітчизняних і закордонних учених: Воробйової В. [2], Голодової Ж. [3], Жебчука Р. [4], Іоненко К. [6], Пасічника Ю. [10], Пушака Я. [12], Шалмуєва А. [13], Шульгіної І. [14], Яшина Н. [15] та ін.

Постановка завдання. Попри широку вживаність поняття «бюджетний потенціал регіону», в наукових дослідженнях досі немає єдиного усталеного визначення цієї дефініції. Українські та зарубіжні автори роблять акценти на різних складниках цього багатовимірного поняття, висуваючи їх як основні критеріальні ознаки. Відтак спектр визначень коливається від суто технологічних, що впливають з розширеного трактування бюджетного потенціалу регіону, до розгорнутих суспільно-економічних, які розглядають бюджетний потенціал регіону як узагальнений показник стійкості суспільно-економічної системи країни. Тому, метою статті є узагальнення наукових підходів до розуміння сутності бюджетного потенціалу регіону, визначення основних факторів, що на нього впливають та обґрунтування класифікації бюджетного потенціалу регіону.

Виклад основного матеріалу. Бюджетний потенціал, як одна з базових економічних категорій, є предметом численних фахових та публічних дискусій, часто фігурує в науковій та публіцистичній літературі як характеристика реальних можливостей забезпечення самостійності адміністративно-територіальної одиниці у питаннях формування, використання та регулювання бюджету регіону.

Для того аби узагальнити наукові підходи до розуміння сутності визначення «бюджетний потенціал регіону» згрупуємо найбільш вживані поняття у вигляді таблиці (табл. 1).

Таблиця 1 – Наукові підходи до розуміння сутності поняття «бюджетний потенціал регіону»

Автор	Визначення
А	1
В. Воробйова [2]	Бюджетний потенціал це – оцінка можливих надходжень у бюджет відповідного рівня у розрізі окремих податків або в цілому за всіма податками конкретної території на майбутній рік.
Ж. Голодова [3, с. 4]	Бюджетний потенціал – сума коштів, які залучені бюджетами регіонального та муніципального рівня і позабюджетними фондами.
Р. Жебчук [4, с. 144]	Бюджетний потенціал – це частина фінансово потенціалу країни, адміністративно-територіальної одиниці (області, району, міста, села, селища), що є загальним обсягом грошових одиниць, які можуть бути акумульовані за рахунок усіх джерел в бюджет адміністративно-територіального утворення за конкретний період часу та за існуючих умов господарювання.
С. Зенченко [5, с. 158]	Бюджетний потенціал – сукупність потенціалів всіх можливих у даному регіоні доходів бюджету.
Ю. Пасічник [10, с. 24]	Бюджетний потенціал – це реальні можливості максимального використання наявних ресурсів бюджетної системи протягом визначеного періоду часу.
Я. Пушак [12]	Бюджетний потенціал – здатність бюджетного механізму акумулювати в руках місцевих громад фінансові ресурси.
В. Стрілець [11, с. 17]	Бюджетний потенціал – здатність органів державної влади та місцевого самоврядування акумулювати максимально можливі бюджетні ресурси із наявних та прихованих джерел з метою їх раціонального використання для досягнення соціально-економічного розвитку регіону у відповідних економічних, нормативно-правових та соціальних умовах.

Продовження таблиці 1

А	І
А. Шалмуєв [13]	Бюджетний потенціал – характеризує можливості регіону в збільшенні доходної частини бюджету (визначається величиною місцевих податків і зборів, відрахувань від федеральних і регіональних податків відповідно до нормативів, встановлених законодавством, а також надходжень від приватизації муніципального майна, від здачі його в оренду, від місцевих позик і лотерей, від зовнішньоекономічної діяльності, дивідендів від частки регіону в статутному капіталі підприємств і організацій, обсягами дотацій, субвенцій, трансфертних платежів та ін.).
І. Шульгіна [14, с. 4], Н. Яшина [15, с. 27]	Бюджетний потенціал – сукупність економічних і нормативно-правових умов, що дозволяють сформувати оптимальну величину доходів, що покривають нормативні видатки муніципальних утворень, а також забезпечити їх цільове та ефективне використання.

Джерело: розроблено автором.

Дослідження наукових підходів до трактування визначення «бюджетний потенціал регіону» дозволяє зробити висновок, що загальноприйнятого та усталеного підходу до визначення даної економічної дефініції як у вітчизняній, так і зарубіжній економічній літературі не існує. І. Кулешова [9] та Я. Пушак [12] ґрунтуються на класичному визначенні поняття «потенціал» (лат. *potentia* – можливість, потужність), інші ж вчені, приміром С. Зенченко [5] та К. Іоненко [6] вважають, що потенціал – це сукупність наявних засобів, можливостей в будь-якій галузі. Перша група авторів поєднує вищезазначені положення та зазначають, що бюджетний потенціал є сумою використаних та невикористаних можливостей. Окрім того, дискусійним, при визначенні сутності поняття «бюджетний потенціал регіону», залишається питання врахування обсягів фінансових ресурсів, отриманих у вигляді субсидій, субвенцій та дотацій. Так, друга група авторів вважає, що в якості можливої дохідної бази, що формує бюджетний потенціал регіону, доцільно враховувати виключно власні доходи, в той час як репрезентанти першої групи вважають, що трансферти є невід’ємним елементом бюджетного потенціалу регіону та розглядають їх як зовнішню складову.

На нашу думку, «бюджетний потенціал регіону» слід розуміти як сукупність законодавчо затверджених доходів і видатків та ймовірних джерел їх збільшення і покриття, а також прихованих джерел поповнення бюджетних ресурсів необхідних для забезпечення виконання завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади з метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Систематизувавши наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних учених можемо виокремити основні концепції щодо трактування економічної сутності поняття, що досліджується, які пропонуємо окреслити як: ресурсний підхід, витратний підхід та підхід з позиції можливості та здатностей.

Ресурсний підхід передбачає трактування поняття «бюджетний потенціал» як сукупність фінансових ресурсів, акумульованих з різних джерел та за допомогою різних методів. З точки зору ресурсного підходу бюджетний потенціал розглядається такими авторами як: Р. Жебчук [4] та К. Іоненко [6]. Однак, зазначений підхід дещо звужує сутність поняття, що досліджується, оскільки, на нашу думку, бюджетний потенціал варто оцінювати не тільки з позиції наявних бюджетних коштів, але й з позиції наявних бюджетних коштів, але й з врахуванням прогнозних характеристик мобілізації бюджетних ресурсів.

Розгляд бюджетного потенціалу в контексті витрат бюджету – основне твердження витратного підходу. Дане трактування не у повному обсязі відбиває сутність поняття, оскільки забезпечити в повній мірі фінансування витрат бюджету як у частині власних, так і делегованих повноважень неможливо без достатньої доходної бази. Прихильники даного підходу: І. Кичко [7] та С. Зенченко [5].

Підхід з позиції можливості та здатності залучати необхідні фінансові ресурси, якого дотримується вчені-економісти Є. Балацький [1] та Ю. Пасічник [10], враховує здатність місцевих органів влади впливати на формування та використання бюджетних коштів, однак не завжди розглядає ці ресурси як наявні та потенційні.

Таким чином, можна стверджувати, що тлумачення поняття «бюджетний потенціал регіону» повинно бути системним та враховувати комплекс характеристик отриманих на підставі оцінки наявних та потенційних можливостей регіонів мобілізувати та акумулювати в бюджеті відповідного регіону наявні та можливі для залучення фінансові ресурси з метою забезпечення здійснення повноважень органами державної влади. Варто зауважити, що на здатність регіонів до залучення фінансових ресурсів впливає ряд факторів, які узагальнені на рис. 1.

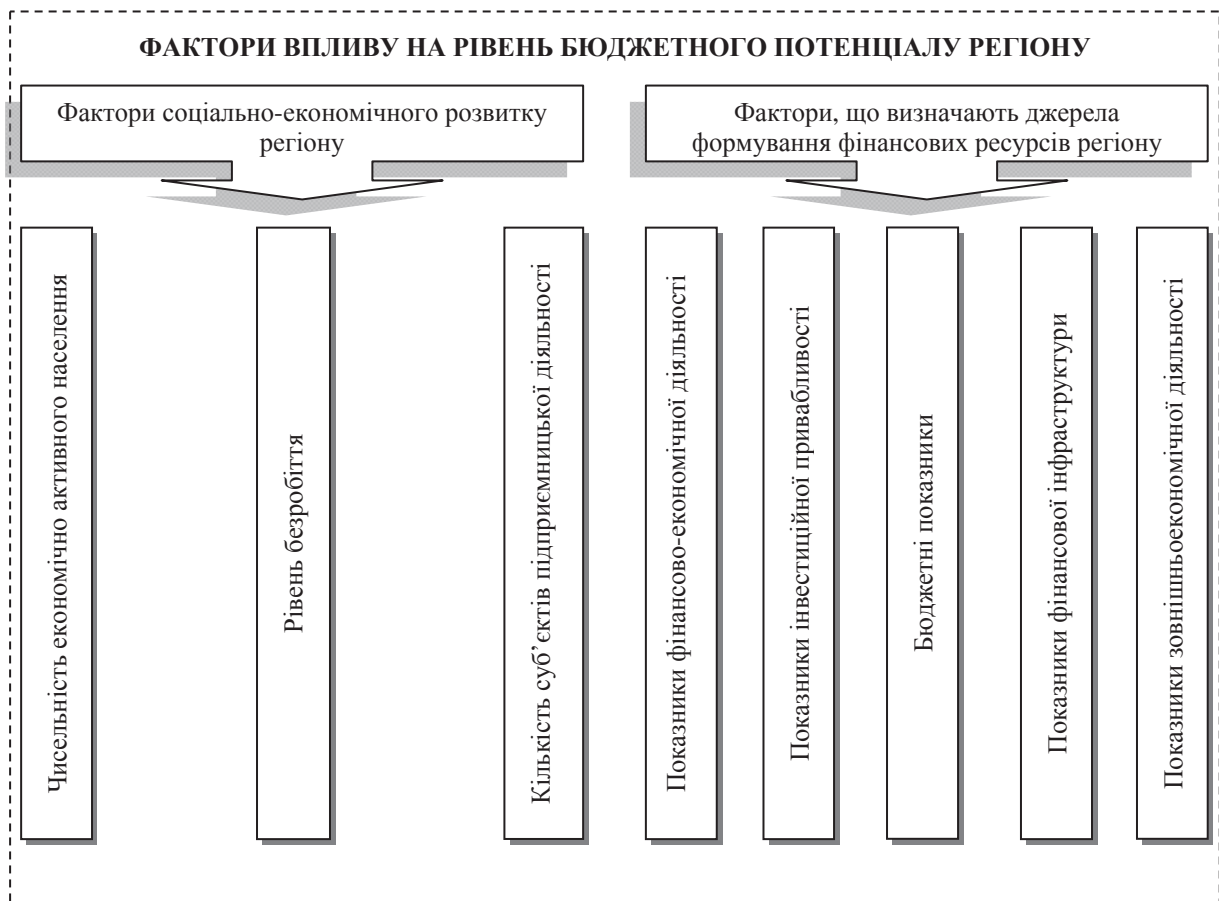

Рисунок 1 – Фактори впливу на рівень бюджетного потенціалу регіону

Джерело: розроблено автором

Звертаємо увагу на те, що вищезазначені показники розраховується на основі аналітичних даних щодо соціально-економічного розвитку регіону за певний період.

Враховуючи складність визначення «бюджетний потенціал регіону» та багатогранність його прояву, вважаємо за доцільне навести класифікацію бюджетного потенціалу регіону (рис. 2).

Розглядаючи запропоновану класифікацію бюджетного потенціалу регіону, варто звернути увагу на те, що внутрішній бюджетний потенціал визначається, насамперед, обсягом власних та закріплених фінансових ресурсів, а зовнішній бюджетний потенціал враховує у собі суми трансфертів, що передаються із бюджету вищого рівня.

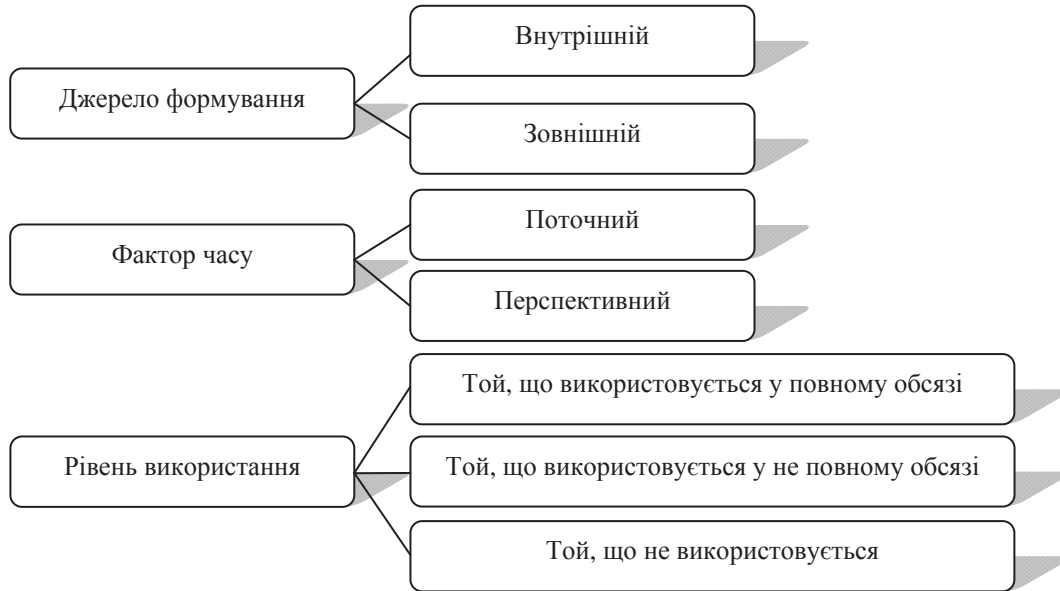

Рисунок 2 – Класифікація бюджетного потенціалу регіону

Джерело: розроблено автором.

Поточний бюджетний потенціал регіону – це сукупність реальних можливостей органів державної влади акумулювати у бюджеті відповідного регіону наявні фінансові ресурси. Перспективний, окрім наявних фінансових ресурсів враховує також ті кошти, які можуть бути залучені до бюджету за відповідних умов.

Досліджуючи рівень використання бюджетного потенціалу, акцентуємо увагу на тому, що за умови якщо органи державної влади створюють оптимальні умови для акумуляції фінансових ресурсів, можна говорити про використання бюджетного потенціалу регіону у повному обсязі. Якщо ж у відповідному регіоні спостерігається недоотримання фінансових ресурсів – мова йде про бюджетний потенціал, який використовується у не повному обсязі. В разі відсутності надходжень – той, що не використовується.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнивши наукові підходи до розуміння сутності бюджетного потенціалу регіону, ми дійшли висновку, що у вітчизняній фінансовій науці немає єдиного усталеного визначення цього терміну. Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що під бюджетним потенціалом регіону слід розуміти сукупність законодавчо затверджених доходів і видатків та ймовірних джерел їх збільшення і покриття, а також прихованих джерел поповнення бюджетних ресурсів необхідних для забезпечення виконання завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади з метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у потребі детального аналізу сутності бюджетного потенціалу регіону, теоретичних та методологічних питань щодо оцінки стану формування й результативності використання бюджетного потенціалу регіону.

Список літератури

1. Балацький Є. О. Теоретичні підходи до визначення бюджетного потенціалу міста та основні засади його формування / Є. О. Балацький, А. О. Бойко // Збірник наукових праць Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ. – 2011. – №1 (10). – С. 212–216.
2. Воробьева В. В. Проблемы формирования бюджетного потенциала муниципалитетов в реализации финансовой политики региона [Электронный ресурс] / В. В. Воробьева. – Режим доступа: <http://www.dialogvn.ru/uk/2002/n02/s02-2-09/htm>.
3. Голодова Ж. Г. Формирование и управление финансовым потенциалом региона в целях обеспечения его экономического роста : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Ж. Г. Голодова. – М., 2010. – 46 с.
4. Жебчук Р. Л. Бюджетний потенціал та його місце в процесі бюджетного планування / Р. Л. Жебчук // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2013. – №3/1. – С. 144–147.
5. Зенченко С. В. Бюджетный потенциал региона и методические подходы к его оценке / С. В. Зенченко // Региональные проблемы преобразования экономики. – 2008. – №1(14). – С. 158–168.
6. Іоненко К. В. Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Іоненко. – К., 2007. – 24 с.
7. Кичко І. І. Ретроспективний аналіз бюджетної політики у контексті бюджетного регулювання особистих потреб населення / І. І. Кичко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2009. – №35. – С. 3–40.
8. Крук О. М. Формування та оцінка бюджетного потенціалу місцевого бюджету / О. М. Крук // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2012. – №2 (27). – С. 217–222.
9. Кулешова І. П. Особливості регулювання бюджетних відносин на регіональному рівні / І. П. Кулешова // Економічний простір. – 2010. – №41. – С. 24–29.
10. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : [монографія] / Ю. В. Пасічник. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 642 с.
11. Педченко Н. С. Бюджетний потенціал регіону: оцінка та перспективи розвитку : [монографія] / Н. С. Педченко, В. Ю. Стрілець. – Полтава, ПУЕТ, 2014. – 220 с.
12. Пушак Я. Я. Напрями формування бюджетного потенціалу регіону [Електронний ресурс] / Я. Я. Пушак. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/6977.doc.htm.
13. Шалмуев А. А. Основные составляющие потенциалов регионального развития [Электронный ресурс] / А. А. Шалмуев. – Режим доступа: <http://www.ekvr.narod.ru/ekregion7.htm>.
14. Шульгина И. В. Направление развития бюджетного потенциала муниципальных образований : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)»; спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / И. В. Шульгина. – Тамбов, 2008. – 24 с.
15. Яшина Н. И. Методология управления территориальным бюджетом субъекта РФ : дис. ... д-ра экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Н. И. Яшина. – Новгород, 2004. – 457 с.

References

1. Balatskyi, Ye. O. (2011). Teoretychni pidkhody do vyznachennia biudzhethnoho potentsialu mista ta osnovni zasady yoho formuvannia [Theoretical approaches to determining the potential of the city budget and the basic principles of its formation]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho instytutu bankivskoi spravy Univesrytetu bankivskoi spravy NBU – Scientific works of Kharkiv Institute of Banking of University of Banking NBU, 1*, 212–216 [in Ukrainian].
2. Vorob'eva, V. V. (2002). Problemy formirovaniya bjudzhethnogo potentsiala municipalitetov v realizacii finansovoj politiki regiona [Problems of formation of the budget capacity of municipalities in implementing fiscal policy in the region]. *Upravlencheskoe konsul'tirovanie – Management consulting*. Retrieved from <http://www.dialogvn.ru/uk/2002/n02/s02-2-09/htm> [in Russian].
3. Golodova, Zh. G. (2010). Formirovanie i upravlenie finansovym potencialom regiona v celjah obespechenija ego jekonomicheskogo rosta [The formation and operation of the financial potential of the region in order to ensure its economic growth]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow, 46 [in Russian].
4. Zhebchuk, R. L. (2013). Biudzhetni potentsial ta yoho mistse v protsesi biudzhethnoho planuvannia [Budget potential and its place in the process of budget planning]. *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova – Bulletin of ONU named after I. I. Mechnikov, 3/1*, 144–147 [in Ukrainian].

5. Zenchenko, S. V. (2008). Bjudzhetnyj potencial regiona i metodicheskie podhody k ego ocenke [The budget potential of the region and methodical approaches to its evaluation]. *Regional'nye problemy preobrazovaniya jekonomiki – The regional problems transformation of the economy*, 1(14), 158–168 [in Russian].
6. Ionenko, K. V. (2007). Formuvannia ta otsinka finansovoho potentsialu rehionu [The formation and assessment of the financial potential of a region]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 24 [in Ukrainian].
7. Kychko, I. I. (2009). Retrospektyvnyi analiz biudzhethnoi polityky u konteksti biudzhethnoho rehuliuвання osobystykh potreb naselennia [The retrospective analysis of fiscal policy in the context of budgetary control of personal needs of the population]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu – Bulletin of the Chernihiv State Technological University*, 35, 3–40 [in Ukrainian].
8. Kruk, O. M. (2012). Formuvannia ta otsinka biudzhethnoho potentsialu mistsevoho biudzhetu [The formation and evaluation of the budgetary potential of the local budget]. *Visnyk Donbaskoi derzhavnoi mashynobudivnoi akademii – Bulletin of the Donbass State Engineering Academy*, 2(27), 217–222 [in Ukrainian].
9. Kulieshova, I. P. (2010). Osoblyvosti rehuliuвання biudzhethnykh vidnosyn na rehionalnomu rivni [Features of the regulation budgetary relations at the regional level]. *Ekonomichnyi prostir – The Economic area*, 41, 24–29 [in Ukrainian].
10. Pasichnyk, Iu. V. (2005). *Biudzhethnyi potentsial ekonomichnoho zrostantia v Ukraini [The budgetary potential of economic growth in Ukraine]*. TOV «Iuho-Vostok, Ltd», 642 [in Ukrainian].
11. Pedchenko, N. S. & Strilets', V. Yu. (2014). *Biudzhethnyi potentsial rehionu: otsinka ta perspektyvy rozvytku [The budgetary potential of the region: assessment and prospects of development]*. Poltava, 220 [in Ukrainian].
12. Pushak, Ia. Ia. (2010). Napriamy formuvannia biudzhethnoho potentsialu rehionu [Destinations of the budget formation of potential of the region]. *Naukovyi prohres na mezhi tysiacholit – Scientific progress on a turn of the millennium*, 14. <http://www.ekvr.narod.ru>. Retrieved from http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/6977.doc.htm [in Russian].
13. Shalmuev, A. A. (2010). Osnovnye sostavljajushhie potencialov regional'nogo razvitija [The main components of the potential for Regional Development]. *Jekonomicheskoe vozrozhdenie Rossii – The Economic Revival of Russia*, 4. <http://www.ekvr.narod.ru>. Retrieved from <http://www.ekvr.narod.ru/ekregion7.htm> [in Russian].
14. Shul'gina, I. V. (2008). Napravlenie razvitija bjudzhethnoho potentsiala municipal'nyh obrazovanij [The direction of the budget potential of municipalities]. *Extended abstract of candidate's thesis*, Tambov, 24 [in Russian].
15. Jashina, N. I. (2004). Metodologija upravljenija territorial'nym bjudzhetom sub#ekta RF [The methodology management of territorial budgets of RF subjects]. *Doctor's thesis*, Novgorod, 457 [in Russian].

Nataliya Pedchenko, Professor, Doctor of Economics
Sviyatoslav Zavorotniy, Postgraduate
Poltava University of Economics and Trade, Poltava, Ukraine

Synthesis of Scientific Approaches to Understanding the Nature of Budgetary Potential of the Region

This article investigates scientific approaches to understanding the nature of the budget potential. In particular, it was found that the financial basis of state authorities' actions is the budgets of the areas and therefore sustainable development of local government area is determined by the amount of financial resources accumulated in the budget of the area – budget capacity.

In examinations the scientific approaches to understanding the nature of budgetary potential of the region are generalized, the main factors that influence on it are defined, the classification of the budget potential is justified.

In conclusion, we would like to say that fiscal potential of the region should be the basis of the planning budget revenues in the region, since the availability of information on the state of budget potential of the region forming will allow to concentrate an efforts on the most important areas of development of the region, to determine the reserves of funding, to ensure the effective control of the mobilization and use of funds.

fiscal capacity, public finance, potential, budget potential structure

Одержано 19.03.15